

UPPSALA
UNIVERSITET

Omvärldsbevakning psykotraumatologi:
2024

Kunskapscentrum i psykotraumatologi

Sammanställt av Kunskapscentrum i psykotraumatologi vid institutionen för medicinska vetenskaper, Uppsala universitet, på uppdrag av Socialstyrelsen.

Författarna svarar för innehåll och slutsatser.

Uppsala, 30 april 2024

Om rapporten

Kunskapscentrum i psykotraumatologi ska regelbundet rapportera till Socialstyrelsen om aktualiteter inom kunskapsområdet. Rapporteringen sker bland annat i form av årliga omvärldsbevakningar.

Målgruppen för denna omvärldsbevakning är tjänstemän, verksamhetsansvariga, legitimerad vårdpersonal och beslutsfattare som arbetar med krisberedskap eller katastrofmedicinsk beredskap inom till exempel Socialstyrelsen, MSB, Försvarsmakten, regionala och kommunala hälso- och sjukvården samt socialtjänsten.

Syftet med omvärldsbevakningen är att förse målgruppen med aktuell information som berör svensk katastrofmedicinsk beredskap inom kunskapsområdet. Baserat på bevakning av och deltagande i aktiviteter och informationskällor inom kunskapsområdet ska kunskapscentrumet i omvärldsbevakningen identifiera och i korthet beskriva aktuella frågeställningar, diskussioner, projektresultat, aktiviteter och liknande som berör den svenska hälso- och sjukvårdens katastrofmedicinska beredskap.

Med samma underlag ska kunskapscentrumet även identifiera och i korthet beskriva inträffade särskilda händelser inom och utanför Sverige, där kunskap om orsak, händelseförlopp, hantering eller erhållna erfarenheter bidrar till att utveckla och stärka den svenska hälso- och sjukvårdens katastrofmedicinska beredskap.

Innehåll

Inledning	5
Särskilda händelser	5
Ukraina	5
Konflikten i Gaza	6
Nato och totalförsvaret	7
Kommunalt krisstöd	7
Konferenser och möten	10
Aktuellt i korthet	11
Ny avhandling	11
Traumabehandling på distans	12
Mobilapp med info till sörjande	12
Referenser	13

Inledning

Detta är en omvärldsbevakning från Kunskapscentrum inom psykotraumatologi på uppdrag av Socialstyrelsen. Omvärldsbevakningen omfattar primärt perioden från föregående omvärldsbevakning till datum för denna bevakning, men kan komma att beröra händelser kort före och efter denna period. Föregående omvärldsbevakning, publicerad 30 september 2023, liksom tidigare omvärldsbevakningar, finns tillgängliga på centrets webbsida. Inom ramen för bevakningen, har denna rapport en ambition att övergripande sammanfatta relevanta händelser utifrån ett psykotraumatologiskt perspektiv, samt peka på publikationer av relevans för fältet som har publicerats i närtid. För att underlätta för läsaren anges hänvisningar i löpande text till publicerade verk med en siffra och en referenslista i slutet av dokumentet innehåller fullständiga källhänvisningar.

Särskilda händelser

Sedan centrets föregående omvärldsbevakning har kriget i Ukraina varit mindre framträdande medan konflikten i Gaza varit central. Därutöver inträdde Sverige som fullvärdig medlem i Nato den 7 mars 2024. Vidare har det dödliga våldet uppmärksamrats under stora delar av bevakningsperioden.

Ukraina

Rysslands invasion av Ukraina fortsätter. Forskningspublikationer har hittills haft svårt att undersöka psykisk hälsa bland boende nära konfliktområden. En studie från tidigare ockuperade områden pekar på mycket höga nivåer av posttraumatisk stress bland vård sökande civila i dessa områden.¹ En annan studie av ungdomar fann höga nivåer av suicidförsök, suicidtankar och självskadande beteenden särskilt bland ungdomar från Donetsk-regionen som härjats av kriget.² Men även studier som försökt beskriva psykisk hälsa i den allmänna befolkningen visar att det generellt finns ökade nivåer av psykiska besvär och att landet har stora utmaningar för att möta detta behov.³ Vad gäller ukrainska flyktingar visar nu flera studier att det i ett akut skede är mycket utbrett med akuta stressreaktioner.⁴

I mars 2024 besökte ett hundratal ukrainska sjukvårdare Akademiska sjukhuset i samband med ett besök i Sverige som syftade till återhämtning.⁵ Centrets medarbetare fick tillfälle att samtala med psykologer och psykiatriker som var med på resan. Deras beskrivningar av läget bekräftar det som börjar framkomma i forskningen, och de tecknade en bild av hur även sjukvårdspersonal, och deras stöd, är påverkade av kriget och dess långvarighet.

Samtidigt uppmärksammar vi att denna typ av resa är ett av många exempel på goda insatser som görs av organisationer och enskilda medborgare i Sverige. Det är inte minst viktigt med tanke på att den psykiska motståndskraften kan vara av avgörande betydelse för människor under långvarig press. Nyligen fick Socialstyrelsen i uppdrag att samordna Sveriges uppbyggnads- och reformssamarbete med Ukraina på socialpolitikens och hälso- och sjukvårdens område.⁶

Konflikten i Gaza

Den 7 oktober utförde Hamas och andra väpnade palestinska grupper ett dödligt markanfall och sköt missiler mot södra och centrala delar av Israel. Omkring 1200 personer dödades och över 200 civila, både vuxna och barn, togs som gisslan och fördes till Gaza. I det efterföljande kriget har tiotusentals palestinier dött, inklusive tusentals barn.

Utöver de uppenbara psykologiska påfrestningar som detta innebär för människor på alla sidor av konflikten, är det ett skeende som utspelar sig i en kontext av en långvarig konflikt som många i Sverige känner stark delaktighet i. Det är också värt att påminna om att Säkerhetspolisen i augusti 2023 höjde terrorhotnivån i Sverige, bland annat i samband med eldningarna av religiösa skrifter, något som lyftes i föregående omvärldsbevakning.⁷ Flera olika perspektiv har dominerat den allmänna diskursen. Under konflikten tidiga skede fanns olika åsikter om vad som var riktigt att göra för de svenska medborgare som befann sig i Gaza. Den judiska gruppens utsatthet i Sverige har diskuterats, liksom den humanitära katastrof som utvecklats på plats. Utöver den centrala position konflikten fått i medierna, och den psykologiska närhet konflikten därmed får, ser vi få andra konsekvenser för svensk vård och omsorg. Det har nämnts att enskilda skolor har märkt av stökigheter kopplat till konflikten.⁸ Utöver detta finns som tidigare nämnt skäl för vård och omsorg att värdera eventuella psykologiska konsekvenser av konflikten i ljuset av den förhöjda hotnivån och de händelser som föregick höjningen. Framförallt gäller detta otrygghet som personal kan uppleva i arbetet relaterat till exempelvis oro för hot och våld.

Nato och totalförsvaret

Den 7 mars 2024 blev Sverige fullvärdiga medlemmar i Nato. Det kommer att ha konsekvenser för vård och omsorg och för hur vi på bästa sätt planerar för att ge stöd i samband med konflikter. Flera medlemsländer i Nato har stor erfarenhet av militära konflikter och dess psykologiska konsekvenser och Nato har utvecklat gemensamma principer för förebyggande, hantering av och insatser mot operationella former av stress.^{9,10}

Relaterat till detta gavs i vinter en del utrymme åt hur militära och civila företrädare under konferensen Folk och försvar förtydligat risken för väpnad konflikt i Sverige. I sak har samma information förmedlats från tidigare företrädare i många år, men mot bakgrund av den förhöjda hotnivån, kriget i Ukraina och konflikten i Gaza fick denna information en tydligare klangbotten.

Kommunalt krisstöd

Även om de nämnda händelserna ovan upptagit stort utrymme i det allmänna, inträffar det varje vecka händelser som aktiverar kommunala krisstödsgrupper. Våldsdåd har präglat krisstödsgruppernas aktiviteter. Sådana dåd har också varit uppmärksammade. De kan ha en nednötande effekt på människor och påverka tillit och trygghet.

Vi ger här en lista av händelser under bevakningsperioden som har initierat en aktivering av kommunala krisstödsgrupper. Listan har skapats genom sökningar i mediedatabaser.¹ Listan utgör därför händelser där medier – oftast lokala medier – har skrivit om att det kommunala krisstödet har aktiverats. Det finns alltså inte något anspråk på att vara en heltäckande beskrivning. Krisstöd har utöver dessa händelser aktiverats av organisationer och arbetsgivare som t.ex. företag och skolor, i samband med dåd, olyckor och andra tillbud. Insatserna kan innebära olika saker, t.ex. stödpersoner i hemmet, närvaro på drabbad plats, en krisstödsomfattning eller aktivering av en stödtelefon.

Oktober 2023

- Sprängdåd, en avliden, Uppsala
- Sprängdåd, Hässelby
- Brand flerbostadshus, Nyköping

¹ Sökorden som används i sökningen har ändrats sedan föregående omvärldsbevakning. Jämförelser med förteckningarna i centrets tidigare omvärldsbevakningar måste göras med detta i åtanke.

- Skottlossning, en skadad, Malmö
- Mord, tonåring avliden, Alingsås
- Skottlossning, en avliden, Västberga
- Evakuering från Israel, Sigtuna
- Magsjukesymtom, ett barn avliden, Söderhamn
- Knivhot skola, Trollhättan
- Brand, flerfamiljshus, Hjo
- Våldsdåd, två avlidna, Bryssel/Arlanda
- Skottlossning, en skadad, Värmdö
- Trafikolycka, en avliden, Norrtälje
- Explosion, Saltsjö-Boo
- Tåg- och lastbilsolycka, en avliden, Åre
- Skottlossning mot lägenhet, Upplands-Bro
- Bilolycka, en avliden, Ekerö

November 2023

- Utrymning av boende pga. misstänkt farligt föremål, Örebro
- Skottlossning mot lägenhet, Stockholm
- Skottlossning allmän plats, en skadad, Göteborg
- Brand i skola, Östhammar
- Bussolycka, en avliden, Skellefteå
- Brand flerfamiljshus, Eskilstuna
- Misstänkt farligt föremål i flerfamiljshus, Upplands-Bro
- Trafikolycka, ett barn avliden, Ystad

December 2023

- Skottlossning, Södertälje
- Arbetsplatsolycka, fem avlidna, Sundbyberg
- Skottlossningar, två avlidna, Norrköping

Januari 2024

- Sprängdåd flerfamiljshus, Göteborg
- Sprängdåd flerfamiljshus, Mölndal
- Mord, ett barn avliden, Södertälje
- Mord, ett barn avliden, Örkelljunga
- Trafikstopp E22, Skåne²
- Olycka, ett barn avliden, Gislaved

² En oberoende utredning av trafikstoppet på E22 den 3-5 januari 2024 har genomförts på uppdrag av Länsstyrelsen Skåne: Oberoende Utredning av Trafikstoppet på E22 3-5 januari 2024. Händelseutredning. 2024-03-25. <https://skanepius.se/vi-har-analyserat-rapporten-om-stop-pet-pa-e22/>

Februari 2024

- Sprängdåd flerfamiljshus, Sundbyberg
- Sprängdåd flerfamiljshus, Haninge
- Detonation bostadsområde, Strängnäs
- Bussolycka, två avlidna, Heby
- Brand i flerfamiljshus, flera skadade, Sundbyberg
- Brand i villa, två avlidna, Kungsbacka
- Anlagd brand, två avlidna, Nässjö

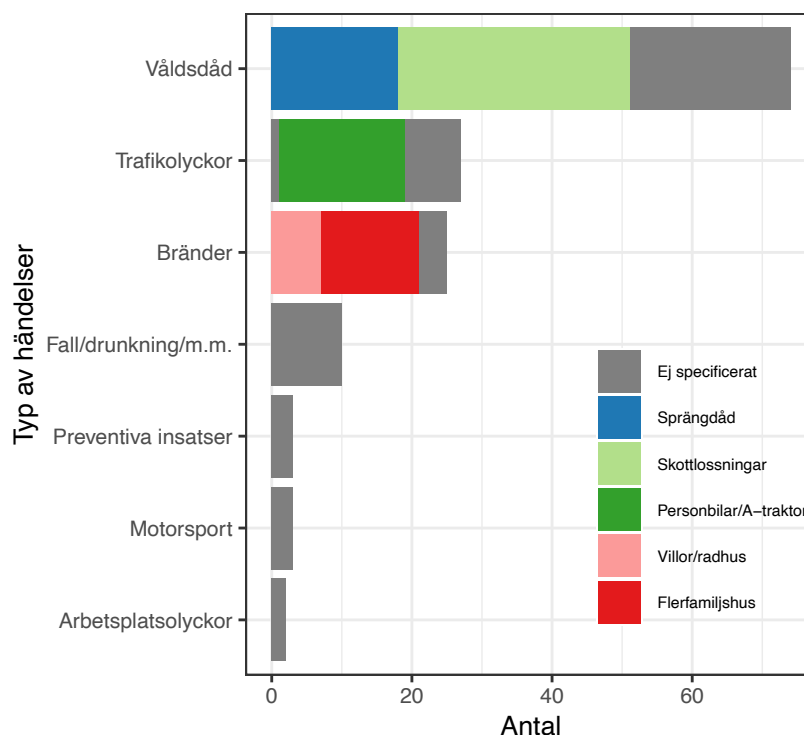
Mars 2024

- Brand flerfamiljshus, Sundbyberg
- Takras köpcentrum, tre skadade, Östersund
- Skottlossning allmän plats, en skadad, Norrköping
- Explosion bostadshus, Farsta
- Hot på skola, Hallstahammar
- Våldsdåd, en avliden, Skärholmen
- Skottlossning villaområde, en skadad, Malmö
- Polisinsatser terrortillslag, Tyresö
- Våldsdåd, ett barn avliden, Mark
- Explosion flerfamiljshus, Österåker
- Explosion flerfamiljshus, Österåker
- Brand bostadshus, två barn avlidna, Örebro

April 2024

- Villabrand, en vuxen och två barn avlidna, Herrljunga
- Misstänkt barnvåldtäkt på skola, Blekinge
- Skidolycka, en avliden, Åre
- Skottlossning allmän plats, en avliden, Skärholmen
- Misstänkt farligt föremål, brandbomb, allmän plats, Norrköping
- Skottlossning flerfamiljshus, Norrköping
- Sprängdåd flerfamiljshus, Borås
- Misstänkt dubbelmord, två barn avlidna, Södertälje

Förteckningen kan vara intressant för landets olika krisstödsverksamheter eftersom den ger en bild av vilken typ av händelser som mest sannolikt kommer aktivera krisstödsgrupper. I avsaknad av en fullständig förteckning kan denna lista användas exempelvis i planerings- och övningsarbete. Följande figur sammanfattar de händelser som centret har registrerat från den 1 januari 2022 till den 30 april 2024.

Figur 1. Händelser där aktivering av kommunal krisstödsgrupp nämnts i media under perioden 1 jan 2022 till 30 apr 2024.

Konferenser och möten

Nationell katastrofmedicinsk konferens

Den 12-13 oktober 2023 anordnades en nationell katastrofmedicinsk konferens, NKMK, i Linköping. NKMK är en årligen återkommande konferens som samlar företrädare och aktörer för olika aspekter av arbetet inom katastrofmedicin. 2024 hålls den i Göteborg 10-11 oktober och arrangeras av Centrum för Katastrofmedicin vid Göteborgs universitet.

Mer information:

<https://www.gu.se/evenemang/nkmk-nationell-katastrofmedicinsk-konferens-2024>

Nationell konferens för krisstödsledare

Konferensen gick av stapeln den 1 december 2023 i Linköping och vände sig till de inom hälso- och sjukvården som ska leda krisstödsarbetet vid särskilda händelser. Konferensen anordnades för att ledningspersoner skulle få möjlighet att träffas, bygga

nätverk och dela erfarenheter om att leda krisstödsinsatser inom hälso- och sjukvården. Den var mycket uppskattad, och en ny konferens planeras till våren 2025.

Beredskapsveckan

Beredskapsveckan är en temavecka och kommunikationsinsatsvecka 39 varje år. Den leds av MSB och genomförs av många aktörer samtidigt för att stärka motståndskraften hos invånarna.

Mera information: <https://www.msb.se/sv/amnesomraden/krisberedskap--civilt-forsvar/samlat-stod-till-kommuner/beredskapsveckan/>

International Society for Traumatic Stress Studies

International Society for Traumatic Stress Studies, ISTSS, genomför 25-28 september 2024 sin årliga konferens, denna gång i Boston, USA. Konferensen är en av de största inom fältet och samlar forskare och kliniker från hela världen.

Webbadress: <http://www.istss.org/>

Global Collaboration on Traumatic Stress

Global Collaboration on Traumatic Stress, GC-TS, är en relativt ny sammanslutning av forskare inom psykotraumatologi. GC-TS anordnar en konferens i Kapstaden, Sydafrika, 12-14 december 2023. Konferensen kommer att handla om de teman GC-TS är engagerade i, inklusive bedömning, prevention och behandling av traumatisk stress.

Webbadress: <https://www.global-psychotrauma.net/1st-gcts-conference>

Aktuellt i korthet

Ny avhandling

Med. dr Martina Gustavsson försvarade den 9 februari 2024 sin sammanläggningsavhandling *Moral conflicts in health crises: Swedish health care workers' experiences and management of moral stress* vid Karolinska institutet. Det övergripande målet med avhandlingen var att undersöka och beskriva upplevelser och hantering av etisk stress hos vårdpersonal, för att ge en bättre insikt i

hur man kan förebygga dess negativa konsekvenser. Avhandlingen baserades på studier av katastrofmedicinsk personal med erfarenhet av utlandsinsatser och svensk vård- och omsorgspersonal under pandemin.

- Opponent: professor Matthew Hunt, McGill University.
- Handledare: Johan von Schreeb, Karolinska institutet; Niklas Juth, Karolinska institutet; Filip Arnberg, Uppsala universitet.

Läs mera: <https://openarchive.ki.se/xmlui/handle/10616/48908>

Traumabehandling på distans

En rapport från centret om behandlares erfarenheter av arbete med traumafokuserad psykoterapi via nätet under coronapandemin publicerades i december 2023. Vi har begränsad kunskap om att ge psykoterapi via videolänk för psykiska trauman. Denna rapport har därför undersökt hur terapeuter i Sverige faktiskt upplevde traumabehandling via videolänk. Rapporten är en pusselbit i arbetet att lära av erfarenheterna av att ge traumabehandling på distans.

Läs mera: <https://www.medsci.uu.se/forskning/katastrofpsykiatri/rapporter-och-bocker/>

Mobilapp med info till sörjande

Min sorg är en app om sorg och stöd för föräldrar som förlorat sitt barn. Appen har utvecklats och utvärderats av forskare vid centret för att hjälpa föräldrar efter förlusten. Appen innehåller fyra delar: information om sorg; registrera hur du mår över tid; övningar som kan hjälpa; och information om att hitta stöd. Den gjordes nyligen tillgänglig för nedladdning utan kostnad.

Mer information: <https://minsorg.com/>

Referenser

- ¹ Ressler A, Hinchey LM, Mast J, Zucconi BE, Bratchuk A, Parfenukt N, Roth D, Javanbakht A. Alone on the frontline: The first report of PTSD prevalence and risk in de-occupied Ukrainian villages. *Int J Soc Psychiatry*. 2024 Apr 11:207640241242030. doi: 10.1177/00207640241242030.
- ² Sourander A, Silwal S, Osokina O, Hinkka-Yli-Salomäki S, Hodes M, Skokauskas N. Suicidality and Self-Harm Behavior of Adolescents During the Early Phase of the War in Ukraine. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 2024 Apr 2:S0890-8567(24)00177-1. doi: 10.1016/j.jaac.2024.03.015.
- ³ Martsenkovskiy D, Shevlin M, Ben-Ezra M, Bondjers K, Fox R, Karatzias T, Martsenkovska I, Martsenkovsky I, Pfeiffer E, Sachser C, Vallières F, Hyland P. Mental health in Ukraine in 2023. *Eur Psychiatry*. 2024 Mar 27;67(1):e27. doi: 10.1192/j.eurpsy.2024.12
- ⁴ Kordel P, Rządeczka M, Studenna-Skrukwa M, Kwiatkowska-Moskalewicz K, Goncharenko O, Moskalewicz M. Acute Stress Disorder among 2022 Ukrainian war refugees: a cross-sectional study. *Front Public Health*. 2024 Mar 14;12:1280236. doi: 10.3389/fpubh.2024.1280236
- ⁵ SVT Nyheter Uppsala. 100 ukrainare från frontlinjen besökte Akademiska i Uppsala. 27 mars 2024. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/uppsala/100-ukrainare-fran-frontlinjen-besokte-akademiska-i-uppsala>
- ⁶ Regeringskansliet. 2 Socialstyrelsen får i uppdrag att samordna Sveriges uppbyggnads- och reformssamarbete med Ukraina på socialpolitikens och hälso- och sjukvårdens område. 5 april 2024. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/04/socialstyrelsen-far-i-uppdrag-att-samordna-sveriges-uppbyggnads-och-reformssamarbete-med-ukraina-pa-socialpolitikens-och-halso--och-sjukvardens-omrade/>
- ⁷ Kunskapscentrum i psykotraumatologi. Omvärldsbevakning psykotraumatologi: 18 maj 2023 - 17 september 2023. <https://www.medsci.uu.se/forskning/katastrofpsykiatri/vart-uppdrag-for-socialstyrelsen/>
- ⁸ SVT Nyheter Skåne. Kriget mellan Israel och Hamas påverkar skolorna i Malmö: ”Det är oroligt.” 24 okt 2023. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/konflikten-mellan-israel-och-hamas-paverkar-skolorna-i-malmo-det-ar-oroligt>
- ⁹ Nato. Nato Standard AMedP-8.6 Forward Mental Healthcare.
- ¹⁰ Bricknell MC, Williamson V, Wessely S. Understanding military combat mental health. *Occup Med (Lond)*. 2020 Jun 20;70(4):216-218. doi: 10.1093/occmed/kqaa037

